mededelingen van de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant

nummer 5-januari 1998 v.u. : Luc Rochtus, Van Breestraat 33, 2018 Antwerpen

Geachte lezer,

In de laatste week van 1997 overleed onze oud-voorzitter en erevoorzitter dhr. Joris Baeté. Wij bewaren de beste herinneringen aan hem. Als secretaris tijdens zijn voorzitterschap kan ik getuigen van zijn inzet en toewijding tot de heemkunde. Op de volgende bladzijde leest u het afscheidswoord dat bij zijn uitvaart werd uitgesproken door Louis Callaert.

Het begin van een nieuw jaar noopt tot een heemkundige balans. En men hoeft er daarbij niet het prachtige boek van Tom Lemaire "Wandelen in de natuur" op na te slaan om te beseffen dat ook ons Kleinbrabants patrimonium er op achteruitgaat en het natuurlijke milieu en open landschap jaar na jaar verschraalt en inkrimpt.

De bonte verscheidenheid en schoonheid van tarweakkers en havervelden (zie oude veldnamen als *Haverblok, Terwelant, Crapoenvelden*) hebben reeds geruime tijd plaats geruimd voor monotone maïsvelden.

Met onze bescheiden middelen hebben wij wel de Duiventoren van de Canegemhoeve als getuige van vroeger bouwkundig vernuft en vakmanschap gered, maar reeds merken we dat ondertussen het oudste gedeelte van de Schoothoeve op verdwijnen staat en dat de sobere maar mooie brugweringen aan de Vlietbruggen te Puurs en Oppuurs het zelfde lot beschoren is.

En dit zijn maar enkele voorbeelden. Een balans dus die uiteindelijk voor Klein-Brabant niet positief is.

Nochtans moet het mogelijk zijn van de voordelen van "de moderne tijd en van de vooruitgang" te kunnen genieten zonder het goede en het mooie van het verleden te moeten overboord gooien. Een verzoening dus bewerkstelligend van natuur, economie en patrimonium. Iemand heeft ooit neergeschreven dat dit inzicht en de realisatie van dit inzicht de opperste vorm van geluk is.....

Laten wij intussen genieten, al of niet met wat gezonde nostalgie, van ons Kleinbrabantse erfgoed. Voor het overige aan onze leden en lezers van deze nieuwsbrief een voorspoedig 1998.

Luc Rochtus, voorzitter

Afscheid van onze erevoorzitter Joris Baeté

(afscheidswoord van onze secretaris bij de uitvaart van dhr. Joris Baeté op 2 januari 1998 in de kerk van Puurs)

Mevrouw Baeté, familieleden en vrienden van de heer Baeté,
Namens de voorzitter, het bestuur en de leden van de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant weze het me toegestaan afscheid te nemen van onze oud-voorzitter en erevoorzitter de heer Baeté.
Met het overlijden van de heer Baeté verdwijnt één van de laatste der oude voortrekkers van geschiedenis en heemkunde in Klein-Brabant. Hij was erbij vanaf de definitieve start in 1964 en was van 1971 tot 1978 de tweede voorzitter van de kring. Dankzij hem publiceerden we reeds in 1965 ons eerste jaarboek en was hij in 1968 de stuwende kracht tot het heroprichten, hier naast de kerk, van de 18de-eeuwse heerlijkheidspaal. Onder zijn voorzitterschap kenden de heemreizen hun grootste bloei.
Wij herinneren ons meneer Baeté steeds glimlachend, minzaam, bescheiden en voorkomend. Hij had de gave van verwondering. Hij was iemand die hield van lerend reizen en museabezoek en was betrokken bij het culturele leven in Puurs van de jaren '20 en '30.
Gestudeerd nog in het Frans, in het College van Boom, hield hij toch aan de Vlaamse reflex die er in de familie was. Dat was ook merkbaar in de bijdragen van hun "Nieuwsblad van 't kanton Puurs", dat de familie uitgaf van 1860 tot 1940. Het kwam ook tot uiting in het logo van de uitgeverij "Den Volcke ten Baete".
Na het werkzame leven in Puurs gingen de heer en mevrouw Baeté naar Wilrijk wonen, korter bij musea en tentoonstellingen. Hij bracht er zijn oud-overbuur, stationschef Gaston Pepermans, na diens oprustelling eveneens tot de heemkunde. Samen brachten zij vele uren door in archieven.
Zijn levensavond bracht de heer Baeté door in Mechelen. Als Wilrijk de periode van zijn derde leeftijd was, dan was Mechelen de periode van zijn vierde leeftijd, steeds bekommerd terzijde gestaan door zijn vrouw.
Mechelen was ook zijn vierde woonst, die begonnen was bij zijn geboorte in de toenmalige drukkerij in de Hoogstraat tussen het Vredegerecht en hotel Het Park. Dat rijke leven is nu afgesloten. Geboren op de laatste dag van het tweede jaar van deze eeuw en overgegaan in het andere leven op het einde van deze eeuw.
Inzet en werk van meneer Baeté zullen nog lang aanwezig zijn in bibliotheken en archieven en ook in de heerlijkheidspaal naast de kerk, als een zichtbaar teken van een verdienstelijk leven.
Allen die u gekend hebben, meneer Baeté, zullen u zich vooral herinneren als een goed mens en als een goede vriend.

Uit de "beloken" tijd.

In het gemeentearchief van Bornem vond ik in een archiefdoos met ongedateerde stukken een boek met als enig opschrift : Nr. 12. Het bleek een namenlijst te bevatten van de inwoners van Bornem. Door de parochieregisters en de akten van de Burgerlijke Stand (1795-1800) te vergelijken met deze lijst, kwam ik tot het besluit dat deze namenlijst moet opgemaakt zijn in de beginmaanden van 1799, dus direct na de slag en de brand van Bornem op 5 november 1798.
De kwaliteit van het papier van dit boek laat te wensen over; het is vrij poreus zodat de inkt door het papier kon dringen waardoor er op vele plaatsen spiegelschrift is ontstaan, zodat de tekst soms moeilijk te ontcijferen is. De hoofding van de eerste bladzijde is in het Frans opgesteld, de rest in het Nederlands en bevat 15 rubrieken, waaronder *"tijdstip van de aenkomst in de gemeynte"* een belangrijke rubriek is voor de genealogen. Hiermee krijgt men enig overzicht van de inwijkelingen in onze gemeente, en kan men het dikwijls tijdrovend zoeken in de parochieregisters naar vermoedelijke geboorten en/of huwelijken enigszins beperken.
Bornem wordt in deze lijst opgedeeld in vier secties of wijken. Na de bevolking van de vierde wijk volgt nog een reeks namen, veelal van mannen. Denkelijk waren dat weergekeerde vluchtelingen die de toestand kwamen verkennen en voor huisvesting zorgden in afwachting dat de rest van het gezin volgde.
Vermoedelijk waren er nog geen vaste spraakkunstregels zodat we nogal wat verschillende schrijfwijzen van straten en familienamen tegenkomen, zoals bvb. *Cloosterstraete* en *Kloosterstraete*, *Vertongen* en *Vertonghen*. Wat de leeftijd betreft durfden onze voorouders wel een loopje nemen met de werkelijkheid, een leeftijdsverschil van 10 jaar was niet uitzonderlijk. Blijkbaar hadden ze daarvoor een reden (om aan één of andere verplichting onderuit te komen?).
Straten en gehuchten : *Barelstraete, Boschkant, Branst, Breeveld, Breevenne, Broekstraete, Buijtenland, Casteel, Cattestraete, Cauter, Cloosterstraete, Crayloohoef, Dooreghem, Dorp, Dulft, Fonteijne, Grooteheijde, Heijde, Heijdemolen, Kerkendries, Kleineheijde, Kleijn Mechelen, Kluishoeve, Luijpeghem, Molenstraete, Notelaer, Plattenigtestraete, Rattenhoek, Rijkenhoek, Sas, Savelberg, Spierenbroek, Tijpel, uit Dorp.*
Ambachten en beroepen : *Arbeijder, bakker, bleijker, bleijkereije, brouwer, chirurgeijn, dienstbode, gelaesenmaeker, greffier, herbergier, holiestamper, horlogiemaeker, kleerenmaeker, knecht, kossaert, kuijper, landbouwer, maelder, mandenmaeker, metselaer, meijsen, rentenier, rentier, schipper, schippersknecht, schoenmaeker, schrijnwerker, smid, spinneresse, stokereije, wever.*
De telling van 1796 (jaar IV) gaf 2164 personen ouder dan 12 jaar en 840 kinderen, of samen 3004 inwoners. De namenlijst van 1799 geeft ons volgend beeld, inclusief de gezinnen die meermaals genoteerd werden zoals dat van chirurgijn Van den Broeck : 1555 volwassenen en 628 kinderen of samen 2253 Bornemnaren. Negen mensen waren ouder dan 80 jaar en de oudste telde 87 lentes.

Karel De paradé.

Heemkundige en toeristische nieuwtjes.

* In *Polderheem nr.* 2 van 1997 verscheen een korte biografische nota met foto's over E. H. Paul Heymans uit Mariekerke, als laatste pastoor van Lillo. (LR)
* In *Boerderijen in het Land van Hulst*, een turf van 930 blz., duiken talrijke familienamen op die ons ook in Klein-Brabant vertrouwd in de oren klinken : Blommaert, Joos, Hiel, Roctus, Cammaert, Van Esbroeck, De Wachter, Genijn, Boeykens. Voor de namen Boeykens en Hiel wordt er zelfs verwezen naar hun herkomst uit Sint-Amands in het jaar 1634 en voor Genijn als afkomstig uit Bornem ten jare 1754. (LR)
* Jerome Smet schreef in het Jaarboek 1995 van het Gemeentemuseum van Temse een uitgebreid artikel over Couderborgh. In dit artikel treffen we historische gegevens aan over Weert, Bornem en Hingene. De verkoop van Weert aan de St-Baafsabdij in 1240 wordt er uitgebreid besproken. We lezen o.a. (p. 49) dat bij een verdeling in 1393 de molens van Bornem en Hingene worden toegewezen aan Philip van Couderborch en diens zuster, en dat ze lenen te Weert, Bornem, Hingene en Eikevliet in vruchtgebruik houden. Met Spiernickbroek wordt waarschijnlijk het *Spierenbroek* te Bornem tussen *Buitenland* en het *Groot-Schoor* bedoeld. Ook de families De Keersmaecker en Van Grootven worden aangehaald.
* Door de universiteit van Boekarest (Roemenië) werd wegens zijn wetenschappelijke verdiensten de titel van Doctor Honoris Causa verleend aan prof. Cyriel Van Assche (°Bornem 1931). Prof Van Assche is landbouwingenieur van de KU Leuven, waar hij lector werd in 1959, docent in 1960 en gewoon hoogleraar in 1964, met specialisatie ziekteleer der planten en plantenbescherming. Hij kreeg reeds eerder een eredoctoraat vanwege de Landbouwuniversiteit van Plovdiv in Bulgarije. Ondanks zijn reeds lange bewoning in (groter) Brabant, is hij steeds in hart en nieren een Klein-Brabander gebleven met veel belangstelling voor geschiedenis en heemkunde.
* In het Mortselse Heemkundig Jaarboek 1997 vernemen we via een artikel over "kasteel Windhoek" veel over de familie van Marie Gevers ("De Dijkgravin" enz.), de familie Cranleux en Emile Verhaeren. (LR)
* Over Willy Kessels en het Scheldeland waarvan hij zulke prachtige foto's maakte, wordt een bezienswaardige reportage uitgezonden op VRT-Canvas op 24 februari 1998 te 20.3 uur. (LR)
* In de St.-Bernardusabdij van Bornem loopt van 16 mei tot 28 juni een tentoonstelling over "900 jaar Citeaux"; niet te bezichtigen op zaterdag 6 juni.

BOERENKRIJGJAAR 1998

"Memorie aangaande de nieuwe windmolens onder Puers"

Tijdens het tijdvak genoemd het Oud-Bestel was het de abt van Sint-Bernards als heer van Puurs die het windrecht bezat, één van de oude regaliarechten. Hij was de enige die er een molen mocht bezitten. In de heerlijkheid Puurs bezat de abdij drie zogenaamde ban- of dwangmolens, want de plaatselijke bevolking was verplicht haar graan op deze molens te laten malen. Zo was er de molen van *Kimpelberg* voor Puurs, de molen van *Eikerveld* voor Ruisbroek en Willebroek en de molen bij de *Rijweg* voor Breendonk. Deze toestand is eeuwenlang zo gebleven, tot 1780.

Vanaf de regering van Jozef II werd het windrecht verkocht bij middel van windbrieven, uitgevaardigd door de kanselarij in Brussel. Hierdoor kwamen er op korte tijd vier windmolens bij in de heerlijkheid. Ook de verplichting tot het laten malen op de molens van de heer verviel. Het kwam tot gerechtszaken waardoor er mooie kaarten werden getekend van het Puurs op het einde van de 18de eeuw.

Een nota in het archief van de Sint-Bernardusabdij te Bornem, opgesteld in 1790, is onvolledig betreffende de jaartallen van oprichting der vier nieuwe molens, maar is wel leerrijk, vooral wegens volgende uittreksels :

"Een zekere Guilliam Servaes tevoren schoenmaker te Willebroek, bouwde met octroy van het Gouvernement, op verscheidene parochies, nieuwe korenwindmolens. In 17.. in Kalfort, zonder oppositie van provisor Van den Boom en in 178. bij de nieuwe kapel van Breendonck (de latere parochiekerk). *Bij de bouw van deze laatste molen heeft de nieuwe provisor van Coolhem (1781), Thomas De Grove, abt Neefs verwittigd, die vroeg niet te opponeren, om de troebels die alsdan begonnen in het land te komen onder de regering van de keizer Jozef II."*

"In 178. bouwde Philip Anton Van Hoomissen, inboorling van Puers, met oktrooi een windmolen op het Moorkensveld tegen de baan in het inkomen van het Dorp van Puers" (het einde van de Hoogstraat) De abt spande hiertegen een proces in.

"In 178. bouwde Jacobus Van Ruijckevelt, van de kant van Brussel, met oktrooi een windmolen op Overheide, maar desen in recht getrokken zijnde, heeft terstond geaccordeert en aan de abdij een jaarlijksen windcommer herkent van 12 gulden courant geld (decreet van de Raad van Brabant van augustus 1785)."

"Van Hoomissen heeft gesoldeert dat hij alleen wird aangerand en dat Servaes met zijn twee molens met rust gelaten werd."

Er volgde toen ook een aanklacht tegen Servaes betreffende de molen van Kalfort en tegen Guilielmus De Bruyn, die de molen van Breendonk ondertussen had gekocht van Servaes. Wegens de beroerten sedert augustus 1788 bleef de zaak aanslepen tot april 1790 en kwam het tot een akkoord in mei. Van Hoomissen diende de abdij een jaarlijkse "windkommer" te betalen van 30 gulden, Servaes 20 en De Bruyn 10 gulden. Servaes moest bovendien 100 gulden betalen aan De Bruyn omdat deze de molen van Breendonk had gekocht als *"vrij en onbelast, uitgenomen de Windcyns van de Domeinen."*

Als aanvulling van de abdijnota kan het volgende genoteerd : de vier nieuwe (eveneens houten) windmolens werden gebouwd : deze van Kalfort in 1780-81, de molen van Breendonkdorp omstreeks 1782, deze van Puurs-Hoogstraat in 1783-84 en de molen van Overheide omstreeks 1785.

Louis Callaert

De Zilverreiger te Weert streekmuseum van Klein-Brabant

Op initiatief van de V.V.V. Klein-Brabant-Scheldeland en van de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant kwam te Weert het streekmuseum De Zilverreiger tot stand. De start voor het museum werd gegeven door het in huur nemen van het schoolhuis in de Scheldestraat te Weert door de Ver. voor Vreemdelingenverkeer "Klein-Brabant-Scheldeland".

Op een gedenksteen, die zich in de traphal van het voormalige schoolhuis bevindt, staat gegrift dat dit gebouw werd opgericht in het jaar 1909 door de aannemers Fordeyn en Bauwmans. Het plan werd opgemaakt door de provinciale bouwmeester E. Careels. Het gebouw is een neogotisch complex gemarkeerd door trapgevels en Brugse traveeën met maaswerk.

Op de vooravond van 1 mei 1969 opende minister Bertrand, tot wiens bevoegdheid het toerisme behoorde, op plechtige wijze dit kleine maar zo typische museum. Het beheer werd aanvankelijk waargenomen door een raad van bestuur opgericht in de schoot van de V.V.V. Klein-Brabant-Scheldeland en de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant. Mevr. J. Peeters-Genijn nam het voorzittersschap op zich van de nieuwe vereniging. Joris Baeté en Leon Rochtus werden ondervoorzitters, Karel Peeters secretaris en Urbain De Smet penningmeester. De raad van beheer bestond verder uit Karel Segers, Frans Van Achter, Pierre Vercauteren, Paul Servaes, Bert Peleman, Pater Leo Van Schaverbeeck, Jozef Geniets, Achiel Samoy en Henri Vleminckx. Commissaris werd Marcel Peeters.

Sedertdien hebben reeds duizenden belangstellenden het museum bezocht en bewonderd. Dankzij het enthousiasme van de bestuursleden, de inzet van het personeel en de steun en medewerking van het gemeentebestuur wordt het museum nog steeds uitgebreid. Het doel is een gespecialiseerd museum te zijn voor de ambachtelijke bedrijven van weleer in Klein-Brabant. De Scheldevissers, de klompenmakers, de wissenvlechters, de kuipers, de vlasbewerkers kregen er hun plaats.

De gerenomeerde Scheldeschilders waaronder Aug. De Bats, J. Caron, Spanoghe, H. Broeckaert, G. Van Strijdonck, J. Meyers, Pr. Bosteels, J. Godderis, E. Van Dromme en Mortelmans, werden gehuldigd met regelmatige tentoonstellingen.

Verdere hoogtepunten uit de voorbije jaren waren de thematentoonstellingen zoals "*De vlasnijverheid*", "*Klein-Brabant vroeger en nu*" en de "*Leerlooierij en lederbewerking*".

De verzameling bevat de werktuigen van verdwijnende of reeds verdwenen ambachten die traditioneel met Klein-Brabant verbonden waren, o.m. de wissenvlechterij. Hoewel de bedrijvigheid fel verminderd is, kan men bij speciale gelegenheden nog wissenvlechters aan het werk zien. Allerhande didactisch materiaal en gereedschap tonen de bezoekers hoe in de mandenmakerij werd gewerkt. Producten die thans worden vervaardigd zijn allerlei soorten manden en kleine siervoorwerpen.

De Zilverreiger schenkt ook voldoende aandacht aan de Scheldevissers van weleer. Verschillende soorten netten en gebruiksvoorwerpen zijn er tentoongesteld. Aan de hand van foto's, duidelijke tekeningen en miniatuurbootjes worden de verschillende viswijzen toegelicht.

De watervogels, welke ingevolge de vervuiling van de stroom bedreigd zijn, kregen een plaats. Andere dieren die langs de oevers leven zoals de wezel, de hermelijn, de bunzing, otters en de beruchte muskusrat staan er tentoon.

Een gedeelte van het museum werd voorbehouden aan de klompenmakerij. In de Zilverreiger is een volledig atelier te zien.

De nodige aandacht werd besteed aan de vlasteelt en de vlasbewerking van onze voorouders.

De kuiperij werd niet vergeten, want in het begin van deze eeuw had bijna iedere Klein-Brabantse brouwerij een eigen kuiperij om kuipen en vaten te maken voor het kostelijke gerstenat.

In een plaats wordt ook de sfeer weergegeven van een Klein-Brabantse boerenkamer met een Leuvense stoof, tafel, stoelen in Mechelse stijl, kast en heiligenbeelden.

Klein-Brabantse brouwspecialiteiten kan u proeven in de rustiek herberg "De Slijkneus". Er is gelegenheid tot het beoefenen van typische volkssporten zoals putbollen, bakschieten, vogelpik, sjoelbak, oude biljart, tonspel en andere.

De dertigste verjaardag volgend jaar mag geen eindpunt zijn maar het startsein naar een nog betere toekomst.

Het streekmuseum is open van Pasen tot Allerheiligen alle dagen van 14 tot 18 uur, behalve op sluitingsdag maandag, en van Allerheiligen tot Pasen (winterperiode) alle dagen van 10 tot 16 uur behalve zaterdag en zondag. De fietsenverhuurdienst geeft u de gelegenheid de omgeving te verkennen.

Voor alle informatie kan men steeds terecht op het secretariaat van het "Streekmuseum De Zilverreiger" te Weert, Scheldestraat 18, 2880 Bornem-Weert, 03/8890603.

Urbain De Smet

Programmatie Boerenkrijgjaar 1998 in Klein-Brabant enVaartland

(Coördinatie Boerenkrijgcomité Klein-Brabant
03/8892233)

Bornem :

1. 28 maart : openstelling vernieuwd gemeentelijk Boerenkrijgpad : Kruisbergkapel, verfraaiing Pastoor Huveneersheuvel, didactische plaat aan Fort Sint-Margriet, streekgebonden aanplantingen, aanpassing bewegwijzering, enz.
2. 26 april : "Boerenkrijginfostand" n.a.v. de "Opendeurdag" in O.L.V.-Presentatie te Bornem.
3. 15 mei - 21 juni : tentoonstelling van "Werkstukken" van de Bornemse scholen in de Casteleyn te Hingene.
4. 30 mei : ter gelegenheid van het Palingfestival : onthulling vernieuwde gedenkplaat van pastoor De Winter aan de kerk te Mariekerke door de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant.
5. 19 juli : jaarlijkse Boerenkrijgmarsen door Wandelclub Kwik.
6. 4-5-6-11-12-13 september : opvoering van "De Boerenkrijg" door toneelkring De Morgenster uit Hingene in openlucht op de Havesdonckhoeve.
7. 19 september : evocatie "De slag om Bornem" op Luipegemkouter door de Schelderuiters (onder voorbehoud).
8. 22 oktober : Uitgave door de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant van de herdruk "De Franse Revolutie en de Boerenkrijg in Klein-Brabant" van A. Suykens.
9. Begin november : bloemenhulde aan de Bornemse Boerenkrijgmonumenten.
10. 6 november : monoloog "Terugblik E.B. Rollier" in Ter Dilft door het Boerenkrijgcomité Sint-Amands.
11. 7-22 november : Boerenkrijgtentoonstelling in de Casteleyn door de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant.
12. 5 december : deelname aan de Nationale Boerenkrijghulde te Hasselt, voettocht vanuit Klein-Brabant en Vaartland naar Hasselt.
13. 27 december : avondmis op Luipegemkouter als afsluiting van het Boerenkrijgjaar in Klein-Brabant en Vaartland.

Puurs :

1. februari : een bijzonder boeiende artikelenreeks over de Boerenkrijg, 100 jaar geleden verschenen in het 'Nieuwsblad van het Kanton Puurs' wordt opnieuw, gespreid over 18 bijdragen, gepubliceerd in 'Infonieuws'.
2. 29 maart : openstelling gemeentelijk Boerenkrijgpad.
3. 3 april : de gezinszoektocht ter gelegenheid van de jubileumeditie van het nationaal aperge-evenement 'asPUURSge' zal mede in het teken van de Boerenkrijg staan.
4. april : "de Boerenkrijg" en 'de Franse Tijd te Puurs en omstreken' worden opgenomen als onderdeel van de permanente collectie van het Historisch-Archeologisch Museum in de Tiendenschuur van het Hof van Coolhem. Aangestipt kan worden dat Puurs als voormalige kantonhoofdplaats belicht zal worden. Ook de "Werkstukken" van de leerlingen der Puurse scholen krijgen een tentoonstellingsplaats.
5. 9 mei : het Boerenkrijglied (tekst en muziek van Frans Dehoux, Puurs) wordt op zeer originele wijze uitgevoerd in de feesttent in het Hof van Coolhem.
6. 16 en 17 mei : De Kon. Harmonie Concordiavrienden Kalfort voert het muziekstuk 'De Boerenkrijg' van De Koninck uit tijdens het 'Weekend van de Blaasmuziek'. Hierbij zal er naar gestreefd worden om traditionele kledij aangepast aan de Boerenkrijgperiode te dragen.
7. eind augustus tot en met september :

- De 'Boerenkrijg in onze gewesten' zal aan bod komen als kern van de tentoonstelling in de parochiekerk van Kalfort en dit ter gelegenheid van de kermis- en jaarmarktactiviteiten te Kalfort.
- De Boerenkrijg wordt tijdens de Maria-Ommegang uitgebeeld door figuranten met aangepaste kledij en levendige enscenering.

Sint-Amands :

1. 28 februari-31 oktober : tentoonstelling in het Veerhuis : "Van evolutie naar revolutie; van zelfbestuur naar dictatuur; van federalisme naar centralisme".
2. 12 maart : Voordracht door Geert Van den Bossche in het Dorpshuis : Ontwikkeling van de politieke gedachte in de 2de helft van de 18de eeuw.
3. 21 maart : openstelling gemeentelijk Boerenkrijgpad.
4. 14 mei : voordracht in het Dorpshuis : "Het intellectuele leven in onze gewesten".
5. 26 september : Jongerendag voor de 5 basisscholen in zaal De Leeuw : animatie rond de Boerenkrijg door schrijver H. Van Daele en tekenaar G. De Maeyer.
6. 8 oktober : "de figuur van E. Rollier, opportunist-idealist" vraaggesprek met Flor Cools.
7. 6 november : toneel in Ter Dilft-Bornem : monoloog "Terugblik E. B. Rollier" script : Karel Van den Bossche.
8. 11 november : eucharistieviering in de Sint-Amanduskerk samen met de officiële viering voor Wapenstilstand.
9. 13 december : kerkconcert : Paukenmis van J. Haydn.
10. andere organisaties nog zonder datum :

- onthulling monument E. Rollier aan de Fok.
- onthulling Boerenkrijgmonument aan de Scheldedijken.

- opknapbeurt gevel geboortehuis Rollier.
- uitgave gelegenheidsbrochure voor de ganse gemeente.

Willebroek :
1. 22 maart : openstelling gemeentelijk Boerenkrijgpad (realisatie V.V.V.-Vaartland).
2. 10 juli : muzikale Boerenkrijgavond met Connie Neefs
3. 15 oktober : voordracht door prof. dr. L. François.
4. rond jaarmarkt :
   - tentoonstelling "A. Ost en Willebroek".
   - voorstelling boek over E. B. Rollier met als auteur de Rollierkenner bij uitstek Flor Cools.
5. nog te bepalen : tentoonstelling "werkstukken der scholen".

Andere programmapunten in onze regio en programmapunten buiten de regio met medewerking van Boerenkrijgcomité Klein-Brabant :

1. V.V.V. Klein-Brabant-Scheldeland : uitgave brochure "Boerenkrijgpaden in Klein-Brabant en Vaartland".
2. Mechelen :
   - 22 februari : Nationale Wandeldag (VWJL) in teken van de Boerenkrijg, met medewerking van het Boerenkrijgcomité Klein-Brabant en Wandelclub Kwik-Bornem.
   - 17 oktober-29 november : tentoonstelling "Van Brigand tot Held" met medewerking vanwege het Boerenkrijgcomité Klein-Brabant.
3. Davidsfonds-Nationaal: van 28 juni tot 27 september heeft de jaarlijkse autozoektocht, die in teken staat van de Boerekrijg, plaats in Klein-Brabant en Vaartland.

Boerenkrijgtijdschrift 1798

Dit tijdschrift, uitgegeven door het Boerenkrijgcomité Klein-Brabant, is reeds aan zijn zesde jaargang toe en publiceert recent studiewerk!
Meer informatie en abonneren kan op : 03/8892233

Het Provinciaal Museum Emile Verhaeren te Sint-Amands in 1998

Na een korte verlenging van de succesvolle tentoonstelling "100 jaar Les Heures Claires", omwille van de bezoekers aan de tentoonstelling "Parijs-Brussel" te Gent die ook Sint-Amands wensten aan te doen, werd het tentoonstellingsseizoen 1997 afgesloten met een totaal bezoekersaantal van bijna 4000. Verdeeld over slechts 81 openingsdagen (het nieuwe museum opende pas op 30 mei i.p.v. begin maart) betekent dit een gemiddelde van bijna 50 bezoekers per dag. Een dergelijk bezoekersgemiddelde wordt zelden door een literair museum gehaald.

We kunnen dus alleszins van een succes spreken dat mooi kadert in de grote belangstelling die Verhaeren het afgelopen jaar heeft gekend. In totaal waren er immers vijf tentoonstellingen in ons land waarop Verhaeren uitdrukkelijk aanwezig was.
Voor 1998 werd voor het Provinciaal Museum Emile Verhaeren te Sint-Amands een interessant programma uitgewerkt dat aanvangt op 21 februari . Om 19.00 uur geeft, ter gelegenheid van de algemene ledenvergadering, de bekende Vlaamse auteur en internationaal erkend filmcriticus Eric de Kuyper in het Dorpshuis te Sint-Amands een lezing onder de titel "Mijn Belgische erfenis. Affiniteiten met Emile Verhaeren." Eric de Kuyper heeft op korte tijd een merkwaardige lijst autobiografische romans op zijn naam staan, zoals "Aan zee" en "De hoed van tante Jeannot". Hierin beschrijft hij op boeiende wijze zijn kindertijd en zijn verder leven. Hieruit blijkt hoe hij te Brussel kennismaakt met zowel de Vlaamse als de Franse cultuur en evenals Verhaeren zich tot een van beide richt. Vandaar ook stamt zijn interesse voor het werk van Verhaeren en zijn tijdgenoten. Deze lezing is voor iedereen vrij toegankelijk.
Op 27 maart opent dan het nieuwe toeristisch seizoen met de tentoonstelling "Willy Kessels (1898-1974) in het land van Verhaeren. Retrospectieve bij het eeuwfeest van de Scheldefotograaf". Zij wil een overzicht geven van het hele oeuvre van Kessels, die een boegbeeld is van de moderne fotografie in België in de jaren 30 en 40 en daarmee ook internationale waardering oogst. Op de tentoonstelling zal uiteraard de nadruk gelegd worden op zijn naoorlogs werk in het geboorteland van Emile Verhaeren, het Scheldeland. De tentoonstelling loopt tot 31 oktober en is open van 12 tot 19 uur op zaterdag, zondag en feestdagen. Bovendien is ze van 1 juli tot 15 september ook open op dinsdag, woensdag en donderdag. Tegelijkertijd wordt ook de permanente collectie van het museum getoond die voor 1998 een volledig vernieuwde opstelling kreeg.
Deze twee manifestaties vormen de aanloop tot een omvangrijker programma dat voor de volgende maanden wordt voorbereid. Reeds is de creatie voorzien van een liedcyclus van de jonge Vlaamse componist Jan Van Landeghem op teksten van Verhaeren uit zijn bundel liefdespoëzie "Les Heures d'après-midi". Ook de thema's voor de komende tentoonstellingen werden reeds vastgelegd, nl. "Emile Verhaeren en Europa" (1999) en "Het theater van Emile Verhaeren" (2000).
Voor alle informatie kan men terecht op het adres van het museum, Emile Verhaerenstraat 71 te 2890 Sint-Amands. Tel. 052/330805.

Klein-Brabant in oude prenten - deel IV.

In het jaarboek '96 vonden we nog een enkel foutje :
pag. 139 foto nr. 1111 : Kanaalbrug voor Hellegat : deze brug is geplaatst op 15 september 1917 en niet in 1909.

Boekennieuws.

* *200 jaar onderwijs te Hingene, Wintam, Eikevliet* - Benny Croket en Pierre Van Reck, De Casteleyn vzw Hingene 1997 : deze brochure beschrijft de evolutie van het basisonderwijs in de voormalige gemeente Hingene en geeft de namen van het onderwijzend personeel gedurende anderhalve eeuw.
* *175 jaar Zusters der Christelijke Scholen Vorselaar* - Raf Vanderstraeten en Marij Preneel, Zusters der Christelijke Scholen i.s.m. KADOC : de geschiedenis van deze congregatie gekaderd in een ruime historische en pedagogische context; de zusters hebben ook in onze regio, o.a. in Wintam, Eikevliet en Weert, hun stempel gedrukt op het onderwijsgebeuren. Bovendien zijn een aantal Klein-Brabantse vrouwen ingetreden in deze congregatie.
* *De gasthuiszusters Augustinessen van Boom, 1846-1996* - Yves Segers, Gasthuiszusters Augustinessen van Boom i.s.m. KADOC-Leuven : deze studie vertelt het kleurrijke verhaal van 150 jaar gasthuiszusters in de Rupelstreek.
* *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997* - Luc Schokkaert (red.) , KADOC 1997 : een korte biografische beschrijving van meer dan 7000 seculiere priesters die in functie waren vanaf het Concordaat in 1802 en voor 1997 overleden zijn; met uitgebreide index.
* *Schepengriffie-De heerlijkheid van Boom 1761-1795* - Christian Verstrepen, 1997: zeer veel gegevens die gefilterd werden uit de schepenakten van Boom; met namenklapper.
* De *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, deel 100,* St.-Niklaas 1997, zijn weerom zeer verzorgd uitgegeven en mede door de wetenschappelijke, maar vlot leesbare artikelen, een voorbeeld voor de meeste heemkundige kringen.
* Het *Jaarboek 1996 van het Gemeentemuseum van Temse,* Temse 1997.
* *Schoonheid is Uw naam* - Herman Emiel Mertens, Acco : een essay over de esthetische en religieuze ervaring voor artistieke scheppingen. H. E. Mertens is reeds jarenlang beschermend lid van onze Vereniging voor Heemkunde.
* *Stijlboek De Standaard* - Ludo Permentier en Ludo Van den Eynden : een opleidingsboek voor journalisten en een naslagwerk voor iedereen die schrijft.
* *Langs deze weg zet gene voet....* - Hans Geybels, 1997 : beschrijving van de kapellen van de provincie Antwerpen. Op initiatief van het Verbond voor Heemkunde Gouw Antwerpen geschreven en uitgegeven door de Vrienden van het museum Laakdal vzw.
* *Leireken* - Louis De Bondt en Philippe Callaert, 1996 : de geschiedenis van lijn 61 van Aalst naar Antwerpen-Zuid over Opwijk, Londerzeel, Willebroek en Boom.
* *Herinneringen...Mijmeringen* - Karel Michiels, 1997 : een sfeervolle dichtbundel van Weertenaar Karel Michiels en verlucht met tekeningen van Luc De Rijck.
* *Wandelen Langs Vlaamse Wegen* - Stichting Vlaams Erfgoed en Uitgeverij Lannoo, 1997 : 20 cultuurhistorische wandelingen, evenredig verspreid over de Vlaamse provincies, langs grote maar ook kleinere monumenten.
* *Toponomie van Waarloos* - Em. prof. dr. R. Van Passen, Gemeentebestuur Kontich, 1997 : het eerste deel van de geschiedenis van Waarloos en gewijd aan de plaatsnamen van deze deelgemeente van Kontich.
* *De lange weg naar waardigheid* - A. Schoeters en M. Vereycken, Continental Publishing i.s.m. OCMW Boom, 1998 : 165 jaar geschiedenis der armoedebestrijding in Boom

Top-20 der familienamen in Puurs in 1996

1	Peeters	295	11	De Bondt/Debondt/Debondt	112
2	Aerts	167	12	Segers	111
3	Cools	166	13	De Decker/Dedecker/De decker	108
4	Kerremans	163	14	De Boeck	107
5	De Smedt/Desmedt	151	15	Moons	93
6	Van Assche/Vanassche/ van Assche	141	16	De Pauw/Depauw	89
7	Pauwels	135	17	Goossens	82
8	Maes	132	18	Raes	80
9	De Wachter/Dewachter	127	19	Mertens	79
10	Verbruggen	121	20	Hermans	77

Volgen verder nog : Moens, Hofmans/hofmans, Stevens (76), De Wit/Dewit (73), Daelemans en Spiessens (71).

En de top-5 per deelgemeente in 1996 :

Puurs :
Peeters (75)
Kerremans (54)
Cools (50)
Aerts (47)
Hofmans (43)

Kalfort + Guido Gezellelaan :
Peeters (56)
Moons (48)
Cools (36)
Pauwels (33)
Kerremans (27)

Breendonk :
De Decker/Dedecker (49)
De Bondt (47)
Verlinden (40)
Kerremans (37)
Verbruggen (37)

Liezele :
Peeters (42)
Van Assche (37)
De Boeck (25)
Kerremans (20)
Cools (18)

Ruisbroek :
Peeters (85)
Aerts (70)
Segers (45)
De Pauw (41)
Pintens (39)

Louis Callaert

De brand van Bornem.

Maandag 5 november 1798. Een zwarte dag voor Bornem. Van acht uur 's morgens woedt de slag om de kantonhoofdplaats, tussen de Brigands van Rollier en het Franse leger onder leiding van adjudant-generaal Restollant. Wanneer deze laatste een heftige tegenstand ervaart, geeft hij het bevel de schans aan het *Warregaren* te bombarderen. De schans schiet in brand, en mede door de wind en door de kanonballen die door de daken heen op de zolderingen vallen, breidt dit vuur zich razendsnel uit. Ook de woningen aan de kerk worden met kanonvuur in brand geschoten. En de Franse soldaten steken op bevel van Restollant de nog niet verwoeste huizen in brand. De volgende dag ordonneert hij om alle huizen die nog overeind bleven, het Engels Klooster en enkele woningen uitgezonderd, af te branden. De soldaten gaan nu zelfs verder uit Bornem-centrum weg om boerderijtjes in de *Barelstraat* en tegen het *Breeven* af te stoken. In totaal worden 188 huizen de prooi van de vlammen.

Deze brand is altijd in herinnering gebleven bij de Bornemnaren en als men over een voorwerp *zegt "dat heeft Bornem nog zien branden"*, dan bedoelt men dat het zeer oud is of dat het om een voorwerp gaat dat uit de mode is. Ook in andere bronnen vindt men gegevens over de brand van Bornem. In de minuutakten van het jaar 1799 van notaris Joannes De Decker uit Oppuurs treffen we verkopingen aan van verbrande ruïnes, met vermelding van de aanpalenden zodat het mogelijk wordt om ze kadastraal te situeren. Meestal in het centrum, maar ook daar buiten. In juni 1800 verkoopt Zegher Van Wesemael *"...een zekere afgebrande stede met den blijck, visserij en de berg genaamd Den d'hilft."* Zelfs in 1808 wordt nog een afgebrand huis verkocht (notaris J.B. Cammaert). Ook de oude archieven van Bornem en Mariekerke gaan grotendeels in de vlammen op. Zo vinden we in een notarisakt uit 1805 over de schepenregisters van Mariekerke : *"...waarvan de stukken zijn verbrand in de gemeente Bornem in het begin van het jaar VII."* In een landbouwstatistiek d.d. 7 februari 1819 over de gemeente Mariekerke lezen we bij de vraag naar bepaalde voorrechten hetzelfde; men antwoordt : *"...zij geniet de vrijheid van visvangst, maar omdat ons archief is verbrand te Bornem hebben we geen enkele zekerheid in dit opzicht."* De parochieregisters zijn eveneens een secundaire bron. In het begrafenisregister van 1798 van Mariekerke lezen we bij het overlijden van Egidius De paradé : *"...in Bornhem combustus est..."* of in vertaling *"in Bornem verbrand"*. En tenslotte treffen we in het doopregister jaar 1799 van de St.-Stephanusparochie te Hingene de doop aan van Barbara Rottiers, die geboren is te Bornem op 10 november 1798 *"...post excidium Bornhemiense..."* of *"...na de verwoesting van Bornem."*

Zo zien we maar dat onrechtstreekse bronnen ons nuttige gegevens kunnen verschaffen over bepaalde gebeurtenissen. Toch is het best eerst te zoeken naar directe bronnen, en dit voornamelijk in het gemeentearchief van Bornem, ofdat er geen schadeclaims zijn ingediend en welk gevolg eraan is gegeven.

Benny Croket

Boerenkrijgslachtoffers te Bornem.

In de vele boeken die verschenen zijn over de Boerenkrijg wordt o.a. het aantal gesneuvelden tijdens de slag om Bornem vermeld. De cijfers daarover lopen sterk uiteen, van enkele tot meer dan vijftig slachtoffers.

Na raadpleging van de B.S. van Bornem kwam ik tot volgende vaststelling : op 5 en 6 november (15 & 16 brumaire l'an VII de la Républ. Franç.) werden volgende in het Nederlands opgestelde akten in het overlijdensregister genoteerd :

Akte 3 : Van der Kinderen Jacobus, metselaer, oud 53 jaeren gestorven den 15 brumaire voormiddag. Comparant : Van der Kinderen Joseph, 51 jaar, metselaer geboren te Hingene en woonachtig in de commune van Bornhem.

Akte 4 : De Witter Judocus, draeier, oud 79 jaeren, gestorven den 15 brumaire naermiddag. Comparante : Anna Marie Van den Bossche, oud 60 jaer gebortig van St.-Amands woonachtig in de commune van Bornhem.

Akte 5 : Smet Gillis, oud 22 jaeren, gestorven den 16 brumaire naermiddag. Zoon van Jacobus Smet en Barbara Van den Broeck. Comparant : Jacobus Smet, landbouwer, 53 jaeren, woonachtig te Bornhem op de groote heyde.

Akte 6 : Moens Pierre, oud 90 jaeren, gestorven den 16 brumaire ten vijf ueren naermiddag. Comparant : J. Moens, 45 jaeren, winkelier, woonachtig binnen de gemeynte van Puers in 't dorp.

Akte 6B : Laevaert Joseph, oud 20 jaeren, gestorven den 15 brumaire naermiddag ten vijf ueren. Zoone van Frans Laevaert en Barbara Weijmans. Comparant : Frans Laevaert, oud 52 jaeren, landbouwer woonachtig te Bornhem.

Akte 7 : De Haen Joseph, oud 24 jaeren, gestorven den 16 brumaire naermiddag om vier ueren. Comparant : Jacobus Landuyt, landbouwer, oud 50 jaeren, woonachtig te Bornhem.

Akte 8 : Van de Woesteijne Joanna Marie, oud 73 jaeren gestorven den 16 brumaire 'tsavonds. Comparant : Cornelis Wauters, oud 31 jaeren, schipper, woonachtig te Bornhem.

Akte 9 : Van de Woesteijne Jean, oud 16 jaeren, gebortig van Buggenhout, gestorven den 16 brumaire savonds ten zeven ueren. Compar. : Cornelis Wauters, oud 31 jaeren, schipper, woonachtig te Bornem in 't dorp.

Ondertekenden eveneens de overlijdensakten : A. J. Van den Broeck, agent municipael der commune ende canton van Bornhem, J. Spildooren, oud 32 jaeren en Jud. Van der Velde, oud 53 jaeren, garde champetre.

De 30-jarige Mariekerkenaar Egidius De paradé overleed eveneens tijdens de slag van Bornem. (PR. Mariekerke, overlijdens 1797-1802, pag. 448 akte 5)

Met zekerheid kunnen we zeggen dat er te Bornem 9 personen overleden tijdens de slag om Bornem. Het juiste aantal gesneuvelden zullen we mogelijk nooit kennen.

Karel De paradé

Opzoekingen rond het oorlogsvliegveld van Hingene

In 1999 zal het zestig jaar geleden zijn dat te Hingene een oorlogsvliegveld in gebruik werd genomen. Van 1939 tot 1944 zou het vliegveld achtereenvolgens gebruikt worden door een eenheid van het Belgisch Militair Luchtwezen, door een aantal Duitse Luftwaffe-eenheden en de Wehrmacht en na de bevrijding door de Engelsen en vermoedelijk ook de Canadezen.
De Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant stelt er prijs op haar Jaarboek voor 1999 in zijn geheel te wijden aan de geschiedenis van dit vliegveld, maar ook aan de gevolgen hiervan voor de bevolking van Hingene, Wintam en Eikevliet, zonder evenwel andere omliggende gemeenten uit te sluiten. De Heemkundige Kring heeft dhr. Walter Verstraeten, luchtvaartarcheoloog en inwoner van Bornem, gevraagd het jaarboek te schrijven.
Uiteraard vergt het samenstellen van zo'n boek heel veel opzoekingen in officiële en privé-archieven, zowel in eigen land als in het buitenland. Belangrijker nog dan alle archieven zijn echter de wedervaren van hen die het allemaal nog hebben meegemaakt. Hun getuigenissen zijn van het grootste belang voor de waarheidsgetrouwheid van het boek. Daarom doet onze vereniging via deze weg beroep op mensen die tijdens de oorlogsjaren in Hingene, Wintam en Eikevliet woonden, en die bereid zijn daarover te praten en hun ervaringen te delen met de auteur. We denken aan al die inwoners, die op de één of andere manier de gevolgen van de aanwezigheid van het vliegplein moesten ondergaan, zoals de verplichte verlating van hun woning, de opeisingen van have en goed, het verlenen van onderdak aan militairen, de verplichte tewerkstelling op het vliegveld, enz.... Ook denken wij aan inwoners die na de oorlog nog contact hebben onderhouden met militairen van de verschillende nationaliteiten.
Ook foto's, documenten, tekeningen, landkaarten, voorwerpen, enz. die uit die periode stammen en die vandaag nog in bezit zijn van de originele inwoners, of van hun kinderen, zijn belangrijk. De auteur komt bij u ter plaatse om met u te praten en copieën en/of foto's te maken van wat u te bieden hebt.
Mocht u geïnteresseerd zijn hieraan mee te werken, gelieve dan rechtstreeks contact te nemen met dhr. Verstraeten te Bornem op het nummer 8891815. De auteur dankt u bij voorbaat voor uw gewaardeerde medewerking.

Hoe kunt u ons bereiken

zetel van de vereniging : abdij, Kloosterstraat 71, 2880 Bornem
secretaris : Louis Callaert, Europastraat 14, 2870 Puurs ☎03/8892314
Ons rekeningnummer : 068-2009142-08 of 000-0659957-66

Nota : de auteurs zijn verantwoordelijk voor de vorm en de inhoud van de door hun ondertekende bijdragen. Artikels mogen overgenomen worden mits bronvermelding en toestemming van auteur of uitgever.